

ÖĞRETMENLERİN SOSYAL GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASI VE İLKSAN

Doç. Dr. Kadir ARICI*

1- GİRİŞ

Öğretmenlik belkide mesleklerin en eskisi ve de en zor olanıdır. Milletin en büyük zenginliği olan insan gücünün daha iyi yetiştirilmesi, daha bilgili daha eğitilmiş birer vatandaş olarak topluma kazandırılmasında en büyük pay öğretmenlerindir.

Bu gerçek bizi, kaliteli ve iyi bir eğitim için, yine aynı şekilde iyi eğitilmiş ve kaliteli öğretmenlere sahip olunması ihtiyacının idrakine götürmelidir. Kaliteli ve iyi eğitilmiş bir öğretmen kitlesine kavuşmanın başlangıç noktası neresi olmalıdır? Bu soruya uzmanları farklı cevaplar verebilirler. Ancak, kanaatimiz odur ki bunun başlangıcı öncelikle öğretmen olmayı arzulayan yetenekli öğretmen adaylarına sahip olmaktır. Meslek seçme ve çalışma serbestisinin esas kabul edildiği hür bir toplumda, yetenekli ya da yeteneksiz insanlar belirli bir mesleği seçmeye zorlanamazlar. En fazlasından yapılabilecek şey mesleğe yönlendirmek ve bu maksatla çalışmalar yapmaktır. İlköğretimden başlamak üzere mesleğe yöneltme ile ilgili birtakım faaliyetler yapılabilir. Bu konuda gençler bilgilendirilebilir. Meslek seçmek için ihtiyaç duyulan bilgiler onlara verilerek onların istidatlarına uygun bir mesleğe yönlendirilmesinde yardım sağlanabilir.

Mesleğe yönlendirmede formal çalışmalar kadar önem taşıyan bir başka husus vardır ki o da mesleğin çalışma şartları ve çalışanlarına-mes-

* Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Öğretim Üyesi

lek mensuplarına-sağladığı maddi ve manevi tatmin durumudur. Her meslek hakkında toplumda meslek mensuplarının doğrudan yahutta dolaylı olarak verdiği bilgiler yahutta bıraktığı izlenimler sonucu oluşan bir kanaat mevcuttur. Meslek hakkındaki bu umumi efkâr-kamuoyu-özellikle gençlerin meslek seçim tercihlerinde büyük ölçüde rol oynamaktadır. Günümüz insanı sanayileşen ve şehirleşen toplum şartları içerisinde mesleğin sağladığı manevi tatmin kadar onun sağlayacağı maddi şartları da dikkate alarak meslek seçimini yapmaktadır.

Mesleğin sağlayacağı maddi imkanlar; meselâ alacağı aylık maaş veya ücret, elde edeceği kazançlar v.s. ve diğer para ile değerlendirilebilecek sosyal imkan, fırsat ve haklar mesleki gelirler olarak adlandırılır. Bu gelirler onun toplumda üretilen mal ve hizmetlerden faydalanma derecesini yani hayat seviyesini ve refah seviyesini belirler.

Öğretmenlik mesleği bakımından mesele değerlendirildiği zaman bu mesleğe yönlendirme kadar çalışan öğretmenlerin hayat şartları ve seviyeleri ile refah seviyeleri ve bu bakımdan kamuoyunda oluşan kanaat büyük ölçüde rol oynamaktadır. Gençler, öncelikle kendi öğretmenlerinin hayat seviyelerine bakacaklar ve öğretmen olma veya öğretmen olmama kararını vereceklerdir. Eğer öğretmeni iyi giyinebilir, iyi bir konutta oturabiliyor, kendi arabasına sahip olabiliyor ve de halinden sürekli şikayet etmiyor ise bu gençler bakımından öğretmenliği bir meslek olarak düşünmeye başlamaları için bir uyarıcı motiv olacaktır.

Mesleğe gelecek vaad eden kapasiteli ve yetenekli elemanların kazandırılması önemlidir. Bundan daha önemli olan bir husus vardır ki o da bu yetenekli elemanların o meslekte tutulmaları, kalmalarının sağlanmasıdır. Aksi takdirde meslekte beklediklerini bulamayan elemanlar başka mesleklere yönelmek ve o mesleği terk etmek zorunda kalırlar.

Gerek mesleğe giriş gerekse meslekte kalma kararında en önemli etken mesleğin sağladığı maddi imkanlar ve prestij olmaktadır. Ancak, mesleğin mensuplarına sağlayacağı sosyal güvenlikte önemi gözardı edilemeyecek bir faktördür. Çünkü, mesleğin emekli mensuplarının durumları; çalışanların meslekte devam etme hususunda kararlarını sürekli kontrol etmelerine yol açacağı gibi mesleğe yöneceklerin kararlarını da etkileyen bir faktör olacaktır. Eğer öğretmenler, öğrencilerine öğretmen olmamaları-

nı tavsiye eder hale gelmişler ise o öğrencilerden öğretmenliği bir meslek olarak tercih edeceklerin sayısı çok çok az olacaktır. Aynı şekilde, babasının hayat şartlarını bilen bir evlat baba mesleğini tercih etmekten kaçınacaktır. Bu durum o meslekte bir tür erezyona sebep olacaktır. Mesleği nisbeten daha az yetenekli insanlar tercih etmeye başlayacak ve dolayısı ile onlarla birlikte mesleğin ve meslek mensuplarının itibarları da kalitesi de gün be gün düşecektir.

Biz aşağıdaki çalışmamızı yukarıda özetlemeye çalıştığımız hipotezlere dayandırdık. Öğretmenliğin kalitesinin ülkemizde gün be gün düşmekte olduğunu düşünüyoruz. Bunda öğretmenlerin çalışma şartlarının ağırlığına rağmen elde ettikleri gelir seviyesi bakımından emeklerinin karşılığını alamamaları dolayısı ile hem çalışma hayatı boyunca hem de yaşlılık günlerinde hayat seviyelerinin düşük kalmasının rol oynadığını düşünüyoruz.

Çalışmamızda öğretmenlerin sosyal güvenliğinde mevcut durumu ele almak ve incelemek istedik. Bu düşüncemizin gerisinde yatan saik ise öğretmenler bakımından ek bir sosyal sigorta kurumu olan İLKSAN etrafında meydana gelen birtakım olaylar¹ ve bu olayları bahane eden birtakım odakların İlksan'ın kapatılmasına kadar varan tekliflerde bulunması aymazlığıdır. Birileri öğretmenlere sosyal güvenlik hizmeti götürülen bir kurumun kapatılmasını talep etmektedir. Hem de bu talep öğretmen derneklerinden gelebilmektedir ki işte bizim anlamakta güçlük çektiğimiz olay budur. Kamuoyunun yeterince bilgilendirilmiş olmaması, bu görüşlerin kamuoyunda yerleşmesine yol açabilir endişesini taşımaktayız. Bu sebeple meseleyi öğretmenlerin sosyal güvenliği ve İlksan başlığı altında değerlendirmek ve bu alanda yapılması gerekenler hakkındaki kanaatimizi açıklamak arzusundayız.

1. Bilindiği gibi kamuoyunda İLKSAN yolsuzluğu adı ile bilinen ve medya ve siyasi platformlarda uzun süre kalan daha sonra üzeri küllenen bir dizi gelişme yaşanmıştır. İLKSAN yolsuzluğu, üzerinden iki yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen siyasi polemiklere hala konu olagelmektedir. Bu gelişmeler o zamana kadar kamuoyunun yeterince bilgi sahibi olmadığı bu kurum hakkında yanlış ve kurumun gereksizliği gibi yersiz ve yanlış bir imajın doğmasına yol açmıştır.

I- ÖĞRETMENLERİN SOSYAL GÜVENLİK HAKKI VE TARİHİ GELİŞİMİ

1- Öğretmenlerin Sosyal Güvenlik Hakkı

Sosyal Güvenlik hakkı temel insan haklarından birisidir². İnsan hakları ile ilgili bütün belgelerde yer almış ve bütün dünyada kabul görmüş bir insan hakkı olarak sosyal güvenliğin sağlanması bir devlet görevi olarak tanınmıştır. Sosyal güvenlik hakkı anayasalara girmiştir. Haklar sistematigi içerisinde sosyal güvenlik hakkı pozitif statü hakları arasında yer almaktadır³. Sosyal güvenlik hakkının bu niteliği bu hakkın tanınması ile yetinilmemesi, kullanılabilir olmasının sağlanmasını temin ile devleti görevli kılmaktadır. Şu halde devlet sosyal güvenliğin sağlanması için gerekli tedbirleri almak zorundadır. T.C. Anayasasında da milletlerarası kabul olunmuş haklar sistematigine uygun olarak sosyal güvenlik hakkı kabul edilmiş ve düzenlenmiş bulunmaktadır. Anayasamız sosyal güvenlik hakkını Temel Haklar ve Ödevler başlıklı İkinci Kısım Üçüncü Bölüm'de "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlıklı Üçüncü Bölüm'de "X-Sosyal Güvenlik Hakları " üst başlığı altında üç madde altında düzenlemiştir. Sosyal Güvenlik Hakkı üst başlıklı m.60.-" **Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar**". Şeklinde düzenlenmiştir. Anayasamızda "Sosyal Güvenlik Bakımından Özel Olarak Korunması Gerekenler" başlığı altında düzenlenen m.61 de ise "**Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malül ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıkla kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.**"

2. İnsan hakları belgelerinde sosyal güvenlik hakkı için bkz: AKAD, Mehmet : Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik-Hakkı, Kazancı Yayınları, İstanbul 1992. s.25 v.d; TUNCAY, A. Can: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri., 6. Baskı., Beta Basım, İstanbul 1994.s.34 v.d.; GÜZEL, Ali-OKUR, Ali Rıza : Sosyal Güvenlik Hukuku, Beta Basım, İstanbul 1992.s.41 v.d.

3. AKAD, Mehmet : a.g.e., s.49 v.d., ; KAPANI, Münci: Kamu Hürriyetleri, 6. Baskı., Ankara 1981.

Yine Anayasamızda devlete "Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları"nın korunmasına yönelik bir düzenlemeye de yer verilmiştir. m. 62 "**Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gerekli tedbirleri alır**".

Anayasadaki bu düzenleme sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanması için gerekli her türlü düzenlemenin yapılmasına imkan sağlayan bir düzenlemedir. Şu halde, bütün vatandaşlar gibi öğretmenlerin de sosyal güvenlik hakkı bir anayasal hak olarak tanınmış bulunmaktadır. Elbette bir hakkın anayasal seviyede tanınmış olması mühimdir. Ancak, bu hakkın kullanılabilir hale getirilmiş olmaması da o kadar önemlidir.

2- Öğretmenlerin Sosyal Güvenlik Haklarının Düzenlenişi

A- Genel Olarak

Ülkemizde sosyal güvenlik hakkının kullanımına ilişkin düzenlemede sosyal güvenliğin modern ve klasik bütün teknikleri işletilmektedir⁴. Sosyal güvenlik sağlamada en fazla uygulanan sosyal güvenlik tekniği sosyal sigortadır. Bütün vatandaşlar için olduğu gibi ülkemizde sosyal sigorta tekniği öğretmenlere de sosyal güvenlik sağlamada en yaygın olarak kullanılan bir tekniktir.

Sosyal sigorta tekniği yanında öğretmenlere sosyal güvenlik götürmede munzam sosyal sigorta tekniği kısmen kullanılmaktadır. Geleneksel sosyal yardımlaşma yolları öğretmenler içinde sosyal güvenlik götürmede fazla bir katkı sağlamamaktadır.

Bunun dışında öğretmenler ferdi sosyal güvenlik teknikleri ile kendi sosyal güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Sosyal sigorta dışında etkinlik bakımından ikinci sırada ferdi teknik ve onun uygulama şekli olan tasarruf gelmektedir.

4. İnsanların kendilerine risklerin sonuçlarına karşı ihtiyaç duydukları gelir garantisini sağlamak maksadı ile kullandıkları metodlar ve teknikler sosyal güvenlik tekniği olarak adlandırılmaktadır. Sosyal güvenlik teknikleri için bkz: YAZGAN, Turan: Sosyal Sigorta, İstanbul 1977., s.9 v.d.; GÜZEL-OKUR: a.g.e. s.4 v.d.

B- Sosyal Sigorta Tekniği ile Sağlanan Sosyal Güvenlik

Ülkemizde sosyal sigorta tekniği ile vatandaşlara sosyal güvenlik sağlayan üç temel kurum mevcuttur. Bunlardan birisi Sosyal Sigortalar Kurumu, diğeri Bağ-Kur ve üçüncüsü ise T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğüdür. Bu kurumların her birisinin kapsamı kuruluş kanunlarında ve ilgili kanunlarda "kanunla" tesbit edilmiştir⁵. Öğretmenler çalışma ilişkilerinin durumuna göre bu üç kurumdan birisinin kapsamına girmekte ve bu kapsam içerisinde kendisine sosyal güvenlik sağlanmaktadır. Aşağıda bu üç kurumdan öğretmenlerimiz hangi şartlarla ve ne gibi sosyal güvenlik sağlama imkanına sahiptir sorusuna cevap verecek ve bu suretle öğretmenlerimizin sosyal sigorta sistemimiz içerisinde sahip bulunduğu sosyal güvenlik hakları hakkında özlü ve ana hatları ile bir açıklama yapmış olacağız. Pek tabidir ki bu kurumların karşı karşıya bulunduğu meseleler bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Bu kısmın yalnızca bir genel perspektif çizme ve "manzarai umumiye"yi sergilemektir⁶.

a- Sosyal Sigortalar Kurumu ve Sağladığı Sosyal Güvenlik Yardımları

aa- Sosyal Sigortalar Kurumu

1946 yılında 5472 sayılı Kanun ile kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı idari ve mali açıdan özerk bir sosyal sigorta kurumudur. Kuruluş kanundan da anlaşılacağı gibi kurum "İşçi Sigortaları Kurumu" adı ile kurulmuştur. Dolayısı ile sürekli hizmet akdi ile çalışanlara mecburi sistem içerisinde-sosyal sigorta şartlarında sosyal güvenlik sağlamak maksadı ile kurulmuş bir kurumdur.

Öğretmen "Bir hizmet akdine dayanarak bir veya birkaç işveren tarafından çalıştırıldığı" (SSK m.2) zaman SSK'nın mecburi sigortalı kapsamına girmiş olmakta ve sosyal sigorta tekniği ile bu kurumdan aşağıda açıklanacak sosyal güvenlik yardımlarını almaya hak kazanmaktadır.

5. Geniş bilgi için bkz: GÜZEL-OKUR: a.g.e. s.87 v.d.

6. Sosyal Sigorta kuruluşlarımız, onların hukuki meseleleri hakkında geniş bilgi edinmek isteyenler konu ile ilgili eserlere başvurmak zorundadırlar. Sosyal Güvenlik hukuku kitapları bu kaynakların başında gelir.

Şu halde hizmet akdi ile ister kamuda isterse özel sektörde istihdam edilmiş olsun öğretmenler hizmet ilişkisinin kurulması ile birlikte SSK kapsamına başka bir işleme gerek kalmaksızın dahil olmuş kabul edilmektedir⁷. Ülkemizde özel öğretim kurumlarında öğretmenlerin büyük çoğunluğu sürekli hizmet akdi ile ücret karşılığı istihdam edilmekte olmaları dolayısı ile SSK kapsamında çalışmakta ve kendilerine sosyal güvenlik sağlanmaktadır.

İstihdam eden işveren SSK kapsamında bir kimseyi çalışmaya başladığında 1 ay içerisinde onu SSK'ya bildirmek zorundadır. Burada işverenlerin öğretmenleri bildirmeleri onların SSK'lı olmaları için şart bir tasarruf değildir. Bu işlem yalnızca bildirici bir işlem niteliğindedir. Mecburi kapsama girmiş bir kimse bildirim yapılmamış dahi olsa SSK'lıdır ve kendilerine sağlanan bütün haklardan çalışmaya başladığı tarihten itibaren faydalanırlar.

bb- SSK dan Sağlanan Haklar : SSK'nın Karşıladığı Riskler

SSK sigortalıları ile birlikte sigortalıların eşleri, çocukları, bakımlı üstlendikleri ana ve babaları ve diğer kimselere de sigorta yardımları yapmaktadır (SSK m.2). Bu yardımlara hak kazanma şartlarından birincisi SSK iştirakçisi olmak diğeri ise belirli bir süre sigortalı olmak yine aynı şekilde belirli bir prim ödemesinde bulunmaktır.

SSK bu çerçevede mensuplarına aşağıdaki risklere karşı yine yanlarında işaret edilen sosyal sigorta yardımlarını sağlamaktadır :

- (i) Hastalık (Sağlık yardımları, geçici ve sürekli işgöremezlik geliri)
- (ii) Sakatlık-Malüllük (Sağlık yardımları ve geçici ve sürekli işgöremezlik yardımı)
- (iii) Yaşlılık (Sağlık yardımları, yaşlılık aylığı)
- (iv) Ölüm (Ölüm aylığı, cenaze gideri, ömük almığı ve aylık alanlara sağlık yardımı)
- (v) İş kazası ve meslek hastalığı (sağlık yardımı, geçici veya sürekli işgöremezlik geliri)
- (vi) Analık (Sağlık yardımı, geçici işgöremezlik yardımı)

7. Sosyal Sigortada sigortalılık ilişkisinin hukuki niteliği hakkında geniş bilgi için bkz : SÖZER, Ali Nazım: Sosyal Sigorta İlişkisi, İzmir 1991

Yukarıdaki liste incelendiği zaman işsizlik ve aile olmak üzere iki risk dışında bütün sosyal sigorta risklerine karşı sosyal güvenliğin sağlanmış olduğu görülecektir.

b- Bağ-Kur

1971 yılında 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (RG.2.9.1971 T. ve 13956 Sa.) ile kurulan ve kısa adı ile Bağ-Kur olarak bilinen kurum bağımsız çalışanlara sosyal sigorta tekniği ile sosyal güvenlik sağlamak üzere kurulmuş bir sosyal sigorta kurumudur⁸.

Bağ-Kur, sigortalılarına ve sigortalılarının eş ve çocukları ile geçindirmekte oldukları ana/baba ve diğer kimselere aşağıdaki risklere karşı sosyal güvenlik sağlamakta ve sosyal sigorta yardımları yapmaktadır.

(i) Yaşlılık (Sağlık yardımı ve yaşlılık aylığı)

(ii) Malüllük-sakatlık (Sağlık yardımı ve malüllük aylığı)

(iii) Ölüm (Cenaze ödeneği,dul ve yetim aylığı-ölüm aylığı-yada toptan ödeme)

(iv) Hastalık (sağlık yardımı, geçici veya sürekli işgörmezlik ödeneği)

Öğretmenlerin Bağ-Kur kapsamında sosyal güvenlik sağlayabilmeleri ancak Kanun m.24 de belirlenen zorunlu kapsamda olmaları halinde mümkün olabilmektedir. Eğer öğretmen "Kanunla ve kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulu sosyal güvenlik kuruluşları kapsamı dışında kalan ve herhangi bir işverene hizmet akdi ile bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar" arasında ise Bağ-Kur sigortalısı sayılır. Öğretmenin Bağ-Kur kapsamına girmesi ancak bir eğitim kurumunun kurucusu veya bazı durumlarda ortak-yöneticisi durumunda olması halinde mümkündür. Mesela kolektif ve limited şirketin ortağı, adi komandit şirketin komandite ve komanditer ortağı, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketin komandite ortağı, anonim şirketin kurucu ortağı ile yönetim kurulu üyesi ortağı gibi bir sığata sahip bulunması öğretmeni Bağ-Kur sigortalısı durumuna sokar.

8. Geniş bilgi için bkz: TUNCAY, A. Can: a.g.e. s.345 v.d.; ERSAN, Gürbüz: Bağ-Kur Uygulaması, İşletmelerde İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku "İnsangücü Yönetimi, C.4. Kitap 2., Kazancı Hukuk Yayınları İstanbul 1985.

Öğretmenler açısından eğitimle ilgili bir faaliyet yapan bir şirkette yukarıda sayılan bir statü ortaya çıkar ise o öğretmen artık bu sigorta kapsamına dahil sayılır. Ayrıca başka bir statüde öğretmenliğini devam ettirmiş bulunması önem taşımaz. Çünkü burada asıl iş kıstasında kişinin ilişki içinde olacağı sigorta kuruluşu tesbit edilmektedir. Ayrıca bir kimse ancak bir sosyal sigorta kuruluşu sigortalısı olabilir. Aynı anda bir öğretmenin Bağ-Kur, SSK ve Emekli Sandığından ikisi veya üçüne birden sigortalı olması mümkün değildir.

C- T.C Emekli Sandığı

T.C. Emekli Sandığı ülkemizde kamu görevlilerine sosyal güvenlik sağlayan yegane sosyal sigorta kurumudur. 1949 tarih ve 54534 sayılı kanun ile kurulan bu kurum en geniş anlamda memur ve diğer kamu görevlilerine sosyal güvenlik sağlamaktadır. E.S.K m.12 ile sandıktan faydalanacaklar tesbit edilmiştir. Buna göre bu kanunla tanımlanan haklardan "genel bütçeye giren daireler, katma bütçeli daireler, özel idareler, belediyeler, kamu ekonomi kurumları ve bunlara bağlı daireler, özel kanunla kurulmuş ve kurulacak tüzel kişiliği bulunan devlet kurumları, Amele Birliği, özel kanunlu kurulmuş ve kurulacak bankalar, genel bütçeye giren veya katma bütçeli dairelerle özel idare ve belediyelere bağlı idare ve müesseseler ve bunlara bağlı döner sermayeli iş ve teşekküller, ödenmiş sermayelerinin yarısından fazlası yukarıda sayılan daire, idare, banka ve kurumlardan birine veya birkaçına ait ortaklıklarla bunların kendi sermayeleri ile kuracakları diğer ortaklıklar, ticaret ve sanayi odaları ile ticaret ve zahire borsaları ve Emekli Sandığı personeli faydalanır."(m.12).

Kanunda önce yer bakımından faydalanacaklar belirlenmiş daha sonra ise bu yerlerde çalışanlardan hangilerinin Emekli Sandığı ile ilişkilendirilecekleri tesbit edilmiştir. Burada öğretmenlik açısından önem taşıyan husus "özel, teadül ve kuruluş kanunlarına göre daimi kadrolarda derece esaslı üzerinden aylık ve ücret alanlar kuruluş kanunları gereğince aylıklı kadrolarda ücretle çalıştırılanlar"ında bu kapsamda yer almalarıdır. Yukarıdaki düzenlemeler incelendiği zaman memur veya sözleşmeli statüde çalışan bütün öğretmenlerin T.C. Emekli Sandığı kapsamında ve bu kurumun iştirakçisi olduğu görülecektir.

Emekli Sandığı asıl olarak yaşlılık, mamüllük ve ölüm risklerine karşı sosyal güvenlik sağlayan bir sosyal güvenlik kurumudur. Kurumun sağladığı haklar aşağıdakilerden ibarettir :

- (i) Emekli Aylığı
- (ii) Adi malüllük aylığı,
- (iii) Vazife malüllüğü aylığı,
- (iv) Son hizmet zammı,
- (v) Dul ve yetim aylığı,
- (vi) Harp malüllüğü zammı,
- (vii) Toptan ödeme,
- (viii) Emekli Keseneklerinin geri verilmesi,
- (ix) İkramiye ödenmesi,
- (x) Harp mamüllerine tanınan haklar,

Öğretmenlerin sosyal güvenliğinin sağlanmasında ülkemizde en büyük rolü üstlenen kurum sandıktır. Bilindiği gibi Ülkemizde özel eğitim kurumlarının sayısı her geçen gün artmakta olmasına rağmen zannedildiği kadar fazla değildir. Öğretmenlerimizin büyük ekseriyeti kamu öğretim kurumlarında istihdam edilmektedirler. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı her düzeydeki öğretim ve eğitim kurumlarında ve yine özel üniversiteler ve yüksek okullar dışında istihdam edilen bütün üniversite öğretim elemanları statüleri gereği Sandık mecburi iştirakçisi durumundadırlar.

d- Öğretmenlerin Sosyal Güvenliğinde Munzam Sosyal Sigorta

Munzam sosyal sigorta, sosyal sigorta esaslarına göre mecburi sosyal sigortanın dışında devletçe kurulmuş sigorta sistemine verilen isimdir⁹. Öğretmenler durumlarına göre SSK, Bağ-Kur ve çoğunluk itibarı ile de Emekli Sandığı kapsamında mecburi sigortalı olmaktadır. Ancak öğretmenler için sosyal güvenlik imkanlarının iyileştirilmesi ve daha da güçlendirilmesi için ayrıca munzam (ek) sigorta kuruluşlarının kurulması ihtiyacı her zaman hissedilmiş ve karar merkezleri böyle kuruluşların kuruluşu için arayışlarını sürdürmüşlerdir.

9 Munzam veya ek sosyal sigorta adı ile bilinen bu sistem mecburi sosyal sigortaya ilaveten kanun ile kurulan ikincil bir sosyal sigorta sistemidir. Ülkemizde bunun bilinen en başarılı uygulaması Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) dur. Bkz : TUNCA, Can: a.g.e. s.91.

Bu kapsam içerisinde ilk düşünülen ve gerçekleştirilen kuruluş aşağıda teferruatlı olarak incelenecek İlkokul Öğretmenleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Sandığı (İLKSAN) olmuştur. Bu kuruluş 435 sayılı kanun ile 1940 yılında kurulmuştur.

Bu alanda gerçekleşmeyen ikinci teşebbüs MEYAK (Memur Yardımlaşma Kurumu) olmuştur. Maalesef bu kurumun kuruluşu tamamlanmadan bir kararname ile bütün memurlardan uzun süre kesintiler yapılmış ve 1980 sonrasında bu kesintiler iade edilmiştir¹⁰.

Günümüzde ise MEB da bir öğretmenler Yardımlaşma Kurumu Kanunu çıkartılması için çalışmaların sürdüğü bilinmektedir. Ancak bu çalışmalar henüz netice vermiş değildir.

C- Öğretmenlerin Sosyal Güvenliğinde Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Sistemi

aa- Genel Olarak

Ülkemizde her ne kadar sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemi bir bütün olarak organize edilmemiş ise de bu kapsam içinde tansif edilebilecek bir takım kamu sosyal yardım ve sosyal hizmet programları mevcuttur¹¹.

Bilindiği gibi sosyal yardım ve sosyal hizmet programlarından yardım alabilmek için : (i) Muhtaç olmak, (ii) Muhtaçlık kontrolüne razı olmak şarttır. Bu yardımlar (i) Karşılıksızdır. (ii) Genel bütçe gelirleri ile devletçe finanse edilir.

Öğretmenlerin bu yardımlardan faydalanması ancak yukarıdaki şartları taşımaları halinde mümkün olabilecektir. Hiçbir zaman öğretmenlerin bu sistemden yardım almak zorunda kalmaması dileğimiz olmakla

10. Bilindiği gibi 657 sayılı Devlet Memurları kanunu m.190 ile Memur Yardımlaşma Kurumu'nun kurulması öngörülmüştü. Aynı kanunun ek geçici madde 20 ile bu kesintiler başlatılmış ve yukarıda da ifade edildiği gibi bu uygulamaya 12.2.1982 tarih ve 2595 sayılı Kanun m.19 ile son verilmiştir. 2595 sayılı Kanunun geçici madde 4 ile birikmiş Meyak kesintileri emekli olanlara, ölenlerin yakınlarına ve Sandığa tabi görevlerden ayrılanlara geri ödenmiştir. 1.3.1982 tarihinden itibaren bu paralara faiz de tahakkuk ettirilmiştir. TUNÇOMAĞ, Kenan: " Sosyal Güvenlik Hukuku Bakımından Elli Yıllık Gelişim ", Basisen : Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Elli Yılı, İstanbul 1988, s. (159-186), s.173.

11 Ülkemizdeki sosyal yardım ve sosyal hizmet programları hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz: SÖZER, Ali Nazım : Türkiye'de Sosyal Hukuk, Kamu-İş Yayını Ankara 1994.

birlikte bu sistemdeki hangi programlardan öğretmenlerin ne şekilde faydalanabileceği hakkında kısa bilgi vermenin de meselenin makro seviyede anlaşılması açısından gerekli olduğu inancı ile aşağıda kısaca bunları sıralamak istiyoruz.

bb- Öğretmenlerin Faydalanabileceği Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Programları

Öğretmenlerin faydalanabileceği sosyal yardım programları aşağıda gösterilmektedir. Bilindiği gibi kamu sosyal yardım programları ilgililere aynı veya nakti (çoğunlukla) yardım yapmaktadır:

(i) **Muhtaç olması halinde yapılan yardımlar** : Bu yardımlar 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kanunu ile kurulan fondan sağlanan kaynaklar ile finanse edilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları vasıtası ile muhtaçlık kistasına bağlı olarak yapılmaktadır¹².

(ii) **Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşların Aylık Bağlanması** : 2022 sayılı ve 1.7.1976 tarihli "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki kanun ile yaşlı, mamül veya sakat olan 65 yaşından büyük türk vatandaşlarına aylık bağlanmaktadır¹³.

Sosyal hizmet yardımları bakımından ise öğretmenlere yönelik sosyal hizmet programları özetle aşağıdaki gibidir.

(I) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun Sağladığı Yardımlar :

Bu Kurum 2828 sayılı Kanun ile 1983 tarihinde kurulmuş ve sosyal yardım ve çoğunlukla da sosyal hizmet programları bulunan Devletin yegane sosyal hizmet kurumu niteliğindedir. Kurumdan;

- Korunmaya muhtaç çocuklar,
- Korunmaya muhtaç sakatlar,
- Korunmaya muhtaç yaşlılar,

- Korunmaya muhtaç kadınlar,
- Korunmaya muhtaç aileler,
- Korunmaya muhtaç kimseler,

Sosyal hizmet yardımı alma hakkına sahiptir. Her ne kadar kurum finansal bakımdan yeterli güce sahip değil ise de bütün ülke çapına yayılan teşkilatı ile geliştirilmeye müsait yapısı ile bu alanda büyük bir boşluğu doldurmaya adaydır.

Ülkemizde sosyal yardım ve sosyal hizmet programları olan kuruluşlar arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü de sayılmak lazımdır. Kurumun özellikle vakıf öğrenci yurtları, aşevleri, aylık bağlama programları, Vakıf Gureba Hastahanesinden sağlanan Sağlık hizmetleri bulunmaktadır¹⁴.

Milli Eğitim Bakanlığının özel eğitim kapsamında engelli öğrencilere verdiği eğitim programları, mahalle idarelerin ve Kızılay gibi gönüllü kuruluşların, sağladığı sosyal hizmetler ve yardımlar da bu alanda sayılmak lazımdır¹⁵.

Kamunun sağladığı sosyal yardımlar arasında sosyal tazmin adı ile sağlanan yardımlar da bulunmaktadır. Bu yardımlar da muhtaç olmak yardımın yapılması için bir şart değildir. Belirli durumlara karşılaşılan kimselere ve özellikle de kamu görevlilerine yapılmaktadır. Öğretmenler de karşılaşıcağı durumlarla bu yardımlardan almaya hak kazanabilir. Bu yardımlar arasında;

(i) **Er ve Erbaşlara** : T.C. Emekli Sandığından vazife mamüllüğü aylığı, harp malüllüğü aylığı, Harp Malülleri ücretsiz muayene ve tedavi olma, indirimli ulaşım hizmeti, ücretsiz yurt bakımı, çocuklarının parasız okutulması, ; dul ve yetimlerine, ana ve babalarına aylık, toplu konut kredisi verilmesi gibi yardımlar,

(ii) **Milli mücadeleye, Kore ve Kıbrıs Savaşlarına Katılanlara** : Kendilerine veya kanuni mirasçılarına tazminat

12. SÖZER, A.N.: a.g.e. s.87 v.d.; CANBOLAT, Talat : "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu Uygulaması" Çimento İşveren, Ocak 1993., C.7., Sa.1.

13. TUNCA, A. Can : a.g.e. s.71

14. SÖZER, A.N.: a.g.e. s.125-128.

15. SÖZER, A.N.: a.g.e. s.140 v.d.

(iii) 23 Nisan 1981 tarih ve 2453 sayılı **Yurtdışında Görevli Personele Nakdi Tazminat Verilmesi ve Aylık Bağlanması Kanunu** ile sürekli veya geçici olarak görevle yurt dışında hizmet gören Türk Kamu personeline kendilerine veya hak sahiplerine tazminat verilmek suretiyle yardım yapılmaktadır. Bu düzenleme özellikle yurt dışında görevli Türk öğretmenler bakımından önem taşımaktadır. İşçi gönderdiğimiz ülkeler başta olmak üzere Batı Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde büyük sayıda öğretmenimiz bulunmaktadır. Yurt dışında görevi nedeniyle saldırıya uğrayan veya saldırı sonucu ölen kimselere yaralama halinde yaralanma tazminatı, ölümü halinde hak sahiplerine nakdi tazminat ve aylık bağlanmaktadır.

(iv) 3713 sayılı ve 12.4.1991 tarihli **Terörle Mücadele kanunu ile Görevleriyle ilgili veya bağlantılı olarak bir terör eylemi sonucunda zarara uğrayan kamu görevlilerine birtakım yardımlar sağlanmaktadır.** Bunlar arasında; yaralanma ve sakatlanma tazminatı, sakatlananlara aylık, kamu konutlarında ikamet hakkı, konutunun kira bedelinin devletçe ödemesi, toplu konut kredisi verilmesi, ücretsiz seyahat hakkı, ve ayrıca ölümlü sonuçlanmış ise hak sahiplerinin tazmin edilmesi¹⁶.

(v) Öğretmenlere yönelik kamu yardımları arasında en ilginçlerinden birisi de 168 sayılı kanun ve 16.12.1960 tarihli "**Yabancı Memleketlerde Türk Kültürüne Hizmet eden Türk Asıllı ve Yabancı Uyruklu Öğretmenlere Aylık Bağlanması** : Öğretmenlere yönelik Sosyal sigorta dışında bir düzenleme olması açısından önem taşır. Türk kültürüne aykırı bir hareketi olmayan, bulunduğu yabancı ülkede oturan kimselere yardım yapılmakta ve bu yardımlar Millî Eğitim Bakanlığının tesbiti üzerine Dışişleri Bakanlığı tarafından ödenmektedir.

D- Öğretmenlerin Sosyal Güvenliğinde Özel Sigorta

Özel sigorta sosyal güvenlik tekniklerinden birisidir. İsteğe bağlı olarak belirli risklere karşı sınırlı bir garanti sağlama imkanı veren bir tekniktir¹⁷.

Sağlanan sosyal güvenlik (sigorta yardımları-ıvazlar) ile kişinin ödeyebileceği prim miktarı arasında bir doğru orantı bulunur. Bu sebeple özel sigorta da sigortalının prim ödeme gücü ile sağlanacak sigorta yardımları arasındaki bağ bu sistemin daha ziyade varlıklı kesimlere-prim ödeme gücü olan kesimlere daha iyi hizmet götürebileceğini göstermektedir.

Özel sigorta daha ziyade mala yönelik risklere karşı emniyet sağlamakta iken son yıllarda sosyal güvenlik riskleri de özel sigortanın alanına girmeye başlamıştır. Özellikle hayat sigortacılığı ve sağlık sigortası alanında özel sigorta faaliyetleri görülmektedir. Özel emeklilik sigortaları uygulamalarında başlatılmıştır.

Öğretmenlerin sosyal güvenliğinde bu sigorta dalından faydalanmak düşünülebilir. En azından mecburi sigortanın sağladığı imkanları desteklemek için özel sigorta tekniğinden faydalanmak mümkündür.

Riski fazla olan bölgelerde çalışan öğretmenlerin özel sigorta yaptırması teşvik edilebilir; yahutta mesela devlet bu öğretmenler için ayrıca özel sigorta yaptırabilir. Böylece onların sosyal güvenlik ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması mümkün hale gelebilecektir.

3- Öğretmenlerin Sosyal Güvenlik Hakkının Tarihi Gelişimi

Öğretmenlerin sosyal güvenlik hakkını kazanmaları nasıl bir tarihi gelişim göstermiştir? Bu soru bizi meslek olarak öğretmenliğin doğuşundan günümüze kadar bir gelişme süreci içerisinde meseleyi değerlendirmeye götürmektedir. Ancak, biz ülkemizde öğretmenlik mesleğinin gelişimi süreci bakımından meseleyi gözönüne sermekle yetinmek istiyoruz.

A- Cumhuriyet Öncesi Dönemde

Türk sosyal güvenlik tarihi içerisinde yeterince araştırma yapılmamış bir tarihi dönemi kapsadığı için bu bölümü kendi içinde iki döneme ayırarak incelemek daha uygun olacaktır. Kaldı ki bu dönem eğer ayrıntıları ile incelenecek ise bu ayırımın daha fazla sayıda yapılması ihtiyacı vardır.

a- Tanzimat Dönemi Öncesi :

Öğretmenlik bir meslek olarak her dönemde var olagelmıştır. Ancak bu mesleğin mensuplarının özel olarak eğitimi insanlığın belirli bir gelişiminden sonra sözkonusu olmuştur.

16. SÖZER, S.68 v.d.

17. Özel sigorta ve özellikleri için bkz : KARAYALÇIN, Yaşar: Risk-Sigorta-Risk Yönetimi-Özel Sigorta Hukukuna Giriş, Olgaç Matbaası, Ankara 1984.; BOZER, Ali : Türk Hukukunda Sosyal Sigortalar Genel Bir Bakış, Ankara 1963.; ULAŞ, Işıl: Uygulamalı Sigorta Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara

1992.

Ülkemizde Osmanlı döneminde öğretmenliğin ilk kaynağı medreseler olmuştur¹⁸. Bilindiği gibi bu dönemde medreseler kendi aralarında derecelere ayrılmaktaydı. Yüksek dereceli medrese mezunları daha düşük derecelerdeki medreseler ve eğitim kurumlarına öğretmen tayin edilebilmekteydi. Bu dönemde Osmanlı ülkesinde yaygın bir örgün eğitim sistemi mevcut olmadığı için öğretmen ihtiyacı ve dolayısı ile öğretmen sayısında çok fazla değildi. Bu sebeple amacı öğretmen yetiştirmek olan özel eğitim kurumları daha ziyade Tanzimat Dönemi içinde kurulmaya başlanmıştır.

Tanzimat dönemi öncesinde eğitim kurumları vakıfların finanse ettiği kurumlar niteliğindedir. Dolayısı ile öğretmenlerin geçimleri de daha ziyade vakıflar tarafından sağlanmakta veya çocuğu öğrenim gören halkın öğretmene ödedikleri paralarla öğretmenler geçimlerini temin etmekteydiler. Bu dönemde özel eğitim ağırlıklıydı. Yalnızca zengin ve varlıklı kesimler özel öğretmenler tutarak çocuklarının eğitimini sağlayabiliyorlardı. Devlet ise Saray'da kurduğu eğitim müesseseleri ile kendi memurlarının eğitim ihtiyacını karşılayarak meseleyi çözmüş oluyordu.

Bu dönemde öğretmenlerin geçimini Saray okullarında Devlet finanse ediyor. Ancak öğretmenlik daha ziyade eğitimin dini eğitim olarak anlaşılması sebebiyle hocalık ile birlikte anılıyordu. Mahalle mekteplerinin öğretmenleri daha ziyade mahalle camilerinin hocaları idi. Uzun süre bu hocalar mahalle sakinleri tarafından finanse edilmiş ve geçimleri cami cemaatleri tarafından sağlanmıştır.

b- Tanzimat Dönemi

Tanzimat Dönemi ülkemizde örgün eğitim kurumlarının sistemli bir şekilde kurulduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde hem ilk, orta ve yüksek öğretim kurumları kurulmuş hem de bu okullara öğretmen yetiştiren okullar açılmıştır.

18. Osmanlı Döneminde medreseler ve gelişimi için bkz: UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı, TTK Yayını, Ankara 1984.; BİLGE, Mustafa: İlk Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1984.; ATAY, Hüseyin: Osmanlılarla Yüksek Din Eğitimi-Medrese Programları İncelemeler İslahat Hareketleri, Dergah Yayınları, İstanbul 1983.

Bu dönemde öğretmen yetiştiren kurumlar arasında;

- Darülmualimin (184.),
- Darülmualimini Sıbyan (1862 (8)
- Darülmualimat (1868).
- Darülmualimini Rüştî (16 Mart 1848) sayılmaktadır¹⁹.

Bu dönemde açılan öğretmen okullarının tamamı İstanbulda idi. İlk defa İstanbul dışında bir öğretmen okulu 1882 yılında Edirne de İlköğretmen okulu olarak açılmıştır²⁰. Osmanlı döneminde açılan öğretmen okullarının her düzeyde sayısı 31'e ulaşabilmiştir. Bu dönemde öğretmenler büyük çoğunluk itibarı ile ilköğretim kurumlarında görev yapmaktaydı. 1913 tarihli "Tedisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkatı" ile ilköğretim kurumlarının finansmanı ve öğretmenlerin maaşlarının sağlanması ile özel idarelerine bırakılmıştır. Bu idareler ise öğretmenlere maaşları düzensiz vermekte ve keyfiliğe varan uygulamaları bulunmaktaydı.

Bu dönemde öğretmen sayısının ne kadar olduğuna dair rakam tasbit edememize rağmen Cumhuriyet döneminde her seviyede öğretmen sayısının toplamının 1927 de 15194 olduğu düşünüldüğü zaman buradan o dönem içinde yaklaşık bir tahmin yapmak mümkün olabilecektir.

Öğretmenlerin bu dönemde sosyal güvenlikleri yalnızca yaşlılık, mamüllük ve ölüm açısından düzenlenmiştir. Bu dönemde 1881 tarihinde kurulan "Sivil Memurlar Emekli Sandığı Kanunu ile öğretmenlerin sosyal güvenliği kısmen de olsa memur statüsünde çalışmakta olanlar bakımından sağlanmaktadır²¹.

B Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde öğretmenlik kurumu eğitim sistemimizdeki gelişmeye paralel bir büyüme ve gelişme göstermiştir. Bu dönemde ilköğ-

19. KOÇER, Hasan Ali : "İlköğretim Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi" 1923-1980, içinde Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Devlet Kitapları, İstanbul 1983, sz. 5.1-593), s.5.1.; Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.3., s.656.

20. KOÇER, H.Ali : a.g.m. s.5-6.

21. YAZGAN, Turan : Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Mesleleri, İstanbul 1981. s.34-36.

retimden üniversiteye kadar hem devlet okulları hem de özel okullar bütün ülke çapında sayıları artmış ve çeşitlenmişlerdir. Bu gelişme hem öğretmen ihtiyacının artmasına hem de alınan tedbirler ile öğretmen sayısının artmasına sebep olmuştur.

Cumhuriyet İdaresi Osmanlı dan 20 öğretmen okulu devralmıştır. Bu okullar milli sınırlarımız içerisinde kalabilmiş okullardır. 8 Nisan 1923 tarihinde öğretmen okulları 326 sayılı kanun ile genel bütçeye devredilmiş ve öğretmenlerin maaşları da Marif Vekaleti bütçesinden ödenmeye başlanmıştır²². Ayrıca bu dönemde öğretmenler için asgari aylık tabanları tesbiti 1923 de yapılmıştır. 1925 Şubatında öğretmen okulları mezuniyet kütük numarasının 4369 olması da o dönemdeki yetişen öğretmen sayısını tesbit bakımından önemlidir²³. 1927 sayımlarına göre 12501 İlkokul, 547 ortaokul, 597 Lise, 391 Ortaokul., 307 mesleki ve teknik öğretim okulu öğretmeni olmak üzere 14543 öğretmenimiz bulunmaktadır²⁴. Bu dönemde 430 sayılı Tevhidi Tedrisat kanunu çıkartılmış ve bütün öğretmenler devlet memuru statüsü içine sokulmuşlardır. Bu suretle emeklilik imkanı bütün öğretmenlere sağlanmıştır. 1923 tarihinde ayrıca 2097 sayılı Vilayet Hususi İdareleri Tekaüt Sandığı Kanunu kabul edilmek suretiyle bu kapsamda çalışan öğretmenler de sosyal güvenliğe kavuşturulmuştur. Köy öğretmenleri için ayrıca 1940 tarihinde 3808 sayılı Köyöğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Takaüt Sandığı Kanunu çıkartılmıştır. Daha sonra 1941 yılında Köy Öğretmenleri Tekaüt Sandığı Nizamnamesi çıkartılarak uygulama başlamıştır.

Ülkemizde öğretmenler primli sosyal güvenlik sistemine ilk defa 1946 yılında geçmişlerdir. Bu tarihten sonra emekli primlerini sigortalı olan memurlar da ödemeye başlamışlardır²⁵. 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu o güne kadar dağınık bir vaziyette bulunan kamu görevlilerinin dolayısı ile öğretmenlerin sosyal güvenliği bakımından da önem taşıyan, tüm memurlara sosyal güvenlik sağlayan, o güne kadar kurulmuş bulunan tüm emekli sandıklarının birleştiren bir kanun olmuştur²⁶. Bu kanunun eksikleri ile kıyaslanmayacak kadar iyi olduğu da ileri sürülmektedir²⁷.

22. KOÇER, H. Ali: a.g.em. s.5-6.

23. INAN, M. Rauf: "Atatürk'ün Eğitimi Kişiliği", Cumhuriyet Döneminde Eğitim a.g.e. s.1-26). s.14.

24. YAZGAN, Turan: Türk Sosyal Güvenlik, a.g.e. s.36.

25. YAZGAN, Turan: Türk Sosyal Güvenlik, a.g.e. s.36.

26. GÜZEL, Ali-OKUR, Ali Rıza: Sosyal Güvenlik Hukuku, a.g.e. s.36.

27. TUNÇOMAĞ, Kenan: "Sosyal Güvenlik Hukuku Bakımından Elli Yıllık Gelişme", içinde Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Elli Yılı, Basisen Yayını, 1988., s. (159-186), s. 166.

Daha sonra 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları kanunu kabul edilerek özel okul açma hakkı tanınmıştır. Bu Kanunun uygulaması öğretmenlikte işçi statüsünde öğretmenlerin çoğalmasına yol açmıştır. Örgün eğitim kurumlarında her geçen gün sayıları artan öğretmenler işçi statüsünde oldukları için 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile işçilere sağlanan sosyal güvenlik hakkından primli sistem içinde faydalanmaktadırlar.

II- İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN EK SOSYAL SİGORTA KURUMU- İLKOKUL ÖĞRETMENLERİ SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM SANDIĞI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ-İLKSAN

Kamuoyunda son yıllarda adından sıkça sözedilen kuruluşlardan birisi de İLKSAN kısa adıyla bilinen İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı Genel Müdürlüğü olmuştur. İLKSAN birtakım yolsuzlukların yapıldığı iddiaları ile kamuoyunun gündemine girmiştir. Temiz toplum özlemlerinin dalga dalga bütün vatandaşlar arasında yayılmaya başladığı ülkemizde; İLKSAN'ın "bir öfkeye kurban edilme" durumuna geldiğini görmekteyiz.

İlksan aslında ülkemizde Amale Birliği'nden sonra kurulmuş bulunan sosyal sigorta kuruluşlarından birisidir. Sosyal güvenlik sistemimizin gelişim süreci içerisinde önemli bir yeri olan ve günümüzde öğretmenlerin sosyal güvenliği açısından anlamı bulunan bu kuruluşu tanımak ve öğretmenlerin sosyal güvenliği bakımından öneminin ve anlamının ortaya konulması lazımdır.

1- İlk-San'ın Niteliği :

İLKSAN Cumhuriyet döneminde ülkemizde kurulan ikinci sosyal güvenlik kuruluşudur. Kuruluş gayesi ilkokul öğretmenlerini desteklemek, teşvik etmek ve mahrumiyetlerince kısmende olsa destek olmaktır.

Sandık bir munzam sosyal güvenlik sandığı niteliğine haizdir. Mecburi sigorta esasına göre emekli sandıkları sistemi ile o dönemde sosyal güvenliğe sahip bulunan ilkokul öğretmenlerine ek (munzam) bir sosyal güvenlik kuruluşu olarak sosyal güvenlik hizmeti sağlamak amacıyla kurulmuştur. Sandık üyelerinin ödedikleri primlerle finanse edilmekte olup kanunla belirlenen kapsamı içinde kalanlar açısından mecburi üyelik esasına tabidir. Primli sistem içerisinde bütün ilkokul öğretmenleri göreve baş-

ladıkları andan itibaren mecburi olarak sandıkla ilişkilendirilirler. Her ay maaşlarından sandık için de prim öderler. Sandık ise öğretmenlere sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik gelirleri ile destek sağlar.

Munzam sosyal sigortanın esaslarına göre kanunla kurulan Sandık yine kanunda kendisine verilen görevleri yapmaktadır.

2- Doğuş ve Gelişimi

İLKSAN kısa adı ile bilinen İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı 1943 yılında 4357 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Bu kanunda daha sonra 14.5.1958 tarih ve 7117 sayılı Kanun ile değişiklik yapılmıştır.

İlksan'ın kanun ile kurulmuş bir kurum olarak kapsamı, amaç ve faaliyetine ilişkin diğer teferruat da yine kanun ile belirlenmiştir.

İlksan'ın kuruluşuna niçin ihtiyaç duyulmuştur, hangi şartlar altında kurulmuştur sorularının cevabı günümüze kadar gelişimini de etkileyecek niteliktedir. Kuruluş ilkokul öğretmenlerinin meselelerine çözüm arayışına esas olan bir kanun paketi içerisinde doğmuştur. Tasarı TBMM ne verilmiş iken "İlkokul öğretmenlerinin kadrolarına, hususi idarelerden alacaklarına, mesken bedellerine, terfi, taltif ve cezalandırılmalarına ve öğretmenler için teşkil edilecek sağlık ve ictimai yardım sandığı ile yapı sandığına dair kanun Laiyası" adı ile verilmiştir²⁸. Tasarının TBMM ne sunan Başbakan Şükrü Saraçoğlu sunuş metninde kanunun sunuluş gerekçelerini açıklamaktadır. Genel gerekçede öğretmenlerle ilgili diğer değişikliklerin gerekçelerine yer verildikten sonra Sandık ile ilgili olarak şu gerekçe açıklanmaktadır.

"On beşinci madde, öğretmenlerden hastalananlara, evlenenlere, çocuk doğuranlara, çocuklarını okutacaklara, ölenlerin ailelerine yardım etmek üzere kurulacak (Sağlık ve İctima yardım Sandığı) na aittir. Geçinme yükünü hafifletmek, sağlığa ve ictimai yardıma tahakkuk eden meselelerde öğretmenleri birbirine yardım edici duruma getirmek gayesini güden bu sandığın teşkilî faydah ve zarurî görülmüştür.

On altıncı madde, üyelerini ilköğretim alanında vazife görenler teşkil etmek ve bu üyelere mesken temin etmek üzere kurulacak (İlkokul Öğretmenleri yapı sandığına aittir.)

28. Geniş bilgi için bkz : TBMM Tutanak Dergisi s. Sayısı 80.

Mesken bulma bakımından sıkıntılı yerlerde çalışan ilk okul öğretmenlerini bu sıkıntıdan kiralama ve temlik suretiyle kurtararak meskene kavuşturmak, onların işlerinin verimini artıracak ve vazife kabule ettikleri yerlerde uzun müddet kalmalarını temine yarayacaktır.

Birçok nahiyeelerde, kazalarda hatta bazı valilik merkezi şehirlerimizde bile mesken bulunmaması öğretmenlerin buralardan ayrılmak istemelerine çok müessir olmaktadır. Sağlam temellere dayanan bir ilköğretim cihazı kurabilmek için öğretmenleri huzura kavuşturan vasitalardan en önemlisi olan mesken meselesini halletmek zarureti vardır. Devlete yük olmadan bu işi yoluna vermek ve bu teşekkülü himaye edici kanuni tedbirleri almaktır."

Tasarıya bütçe komisyonu (Bütçe Encümeni) "tatbikat okulları öğretmenleriyle ilkokul öğretmenlerinin de faydalandırılmasını" ve tahsil çağındaki çocuklarını okutabilmeleri için sandıktan yapılacak yardımın ödünç suretiyle ve nizamname ile tesbit edilecek bir faiz mukabilinde verilmesi, sandığın mesleki yardım esaslarıyla ilgili tesisler yapabileceğine dair değişiklikler yapılmıştır.

Tasarı hakkında Milli Eğitim Komisyonu (Maarif Encümeni) ise Sandığın Anastatusünün Danıştaydan (Şurayı Devlet) geçirilmesi hükmü çıkartılmış ve Statünün yalnızca Maarif Vekaleti tarafından tasdikinin yeterli olması benimsenmiştir.

Sandık ile ilgili tasarı ayrıca Dahiliye Encümenince (İçişleri Komisyonu) de görüşülmüş ve tasarı aynen benimsenmiştir.

M. 15 de Sandığın iştirakçilerini, gelirlerini ve yapacağı sosyal yardımları düzenlemektedir. Sandığın sosyal nitelikte görevleri ile ilgili olarak "Sandık yardımları üyelerinin hastalıklarında, vazife başında uğradıkları kazalarda, evlenmelerinde, çocuklarının doğumunda kendileriyle ve ölümleri takdirinde de aile fertlerine yapılır. Sandık, çocuklarını tahsil ettirecek üyelere yüzde ikiyi geçmemek üzere faizle ödünç para da verebilir". hükmüne yer verilmiştir.

7117 sayılı Kanun (RG 22.5.1958) ile 4356 sayılı kanunun 11. maddesinde dolayısı ile Sandık hukuki yapısında birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ile ; (i) Sandığın iştirakçi kapsamını yeniden düzenlenmiştir. Buna göre sandık üyeleri "Marif vekaleti bütçesinden maaş alan İlkokul Öğretmenleri, ilkokul yardımcı ve stajyer öğretmenleri, yetiştirme yurtları öğretmenleri, arızalı çocuklara ilk tahsil veren müesseselerin

öğretmenleri. Maarif müdürleri, ilköğretim müfettiş ve denetlemeleri, uygulama okulu öğretmenleri, İlköğretim Umum Müdürlüğü ve Maarif müdürlerince vazifeli memurlar ile sandık işlerinde çalışan memurlar Sandığa azadırlar. Sandık azası iken emekliye ayrılanlar, isterlerse devam ettirebilirler." (m.11).

Bu Kanun ile aidatların miktarının Sandık Genel Kurulu tarafından belirlenmesi, devlet bütçesinden yapılacak yardımlar cümlesine yer verilmesi de değişiklikler arasında sayılabilir.

Sandık Kanununda en son değişiklik 3179 sayılı Kanun ile yapılmıştır. Bu Kanun ile Sandık, Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı bir Genel Müdürlük Haline getirilmiştir.

Sonuç olarak Sandık bu ana kanun hükümlerine ve özellikle de bu Kanunun m.11 de öngörülen Anasatü esaslarına göre faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kuruluşu bu kadar eski olmasına rağmen sandık beklenen gelişmeyi gösterememiştir. Sandığın günümüzde daha iyi durumda olabilecek iken niçin gelişmediği sorusu elbette üzerinde durulması gereken bir sorudur.

3- Kuruluş Yapısı, Görevleri ve Organları

A- Kuruluşu

Kısa adı İLKSAN olan İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı ilk defa 13.1.1943 tarih ve 4357 sayılı Kanun ile "Hükümi şahsiyete haiz Marif Vekilliğine bağlı olmak üzere "ilkokul Öğretmenleri sağlık ve içtimai yardım sandığı" adı ile kurulmuştur (m.11). Bir ek sosyal sigorta kurumu olarak doğan sandıkta öğretmenler, yardımcı öğretmenler ve stajyerler sandığın mecburi üyesidirler. "Marif müdürleri, ilköğretim müfettişleri, tatbikat okulu öğretmenleri, marif idareleri memurlarıyla Sandık işlerinde çalışan memurlar da "sandığa üye olabilerlerdi (m.11.) Adı geçen kanunda 14.5.1958 tarih ve 7117 sayılı kanun ile yapılan değişiklik ile sandığın mecburi üyeliği yeniden düzenlenmiştir. Buna göre "Maarif vekaleti bütçesinden maaş alan İlkokul Öğretmenleri, ilkokul yardımcı ve stajyer öğretmenleri yetiştirme yurtları öğretmenleri, arızalı çocuklara ilk tahsilini veren müesseselerin öğretmenleri Marif müdürleri, İlköğretim müfettiş ve denetmenleri, uygulama okulu öğretmenle-

ri, İlköğretim Umum Müdürlüğü ve Marif müdürlüklerine vazifeli memurlar ile sandık işlerinde çalışan memurlar sandığa azadırlar. Sandık azası iken emekliye ayrılanlar, isterlerse azalıklarını devam ettirebilirler.

Sandığın en önemli gelir kaynağını sandık üyelerinden aidat adı altında alınan bir miktar para teşkil etmektedir. Kanun aidat miktarını tesbit yetkisini sandık genel kuruluna bırakmıştır.

B- Görevleri

Sandık munzam bir sosyal güvenlik kurumu olarak fonksiyon görmek üzere kurulmuştur. Bu itibarla sandığın temel görevi üyelerine yardım yapmaktır denilebilir.

Sandığın yapacağı yardımların neler olacağı ana statü ile tesbit edilmiştir (m.14.) Kanunun öngördüğü ana statü hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Haziren 1985 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren enson tarihli anasatüye göre sandığın üyelerine yapacağı sosyal yardımlar şunlardır :

- Üyelerine borç para (ikraz) vermek
- Evlenme yardımı yapmak
- Ölüm yardımı yapmak
- Malüliyet yardımı yapmak
- Emeklilik yardımı yapmak

Bu yardımların hangi şartlarla ve miktarlarda yapılacağını tesbiti yönetmeliğe bırakılmıştır. Ancak Statü Kurumun yapacağı yardımlarda sandığın mali imkanlarını gözeterek tesbitini öngörmektedir.

Burada dikkati çeken bir husus şudur ki daha önceki statüde (4.8.1978 tarihli) Sandığın yapacağı yardımlar arasında doğum yardımı yer almaktaydı. Buna göre sandık üyesi iken çocuğu olan üyeye her çocuk için 600 T.L. karşılıksız yardım yapılırdı. Bu dönemde ayrıca Hastalık Yardımı, Doğal yıkım yardımı adları ile yardım da sağlanmaktaydı. Yeni statüde bu hakımdan görevlerde bir azaltmadan söz edilebilir. Bu pek tabidir ki sandığın sosyal güvenlik fonksiyonunun azalması anlamına gelmektedir.

Sandığın "idaresi, işleyiş tarzı ve esaslarını tesbit" eden Statü yeniden düzenlenmiş ve 22. Mart 1995 tarih ve 22235 sayılı RG de yayınlanmak suretiyle yürürlüğe konulmuştur.

Sandığın görevleri ile ilgili değişiklikler de getiren yeni Statüde Sandığın hangi hallerde sosyal muhtevalı yardımlar yapılacağı yeniden belirlenmiştir. Buna göre

(i) İkraz (Türkiye Cumhuriyeti Emekli sandığının İkraz usullerine göre Yönetim Kurulu kararı ile)

(ii) Evlenme yardımı,

(iii) Tabii Afet Yardımı,

(iv) Şehit Yardımı,

(v) Ölüm Yardımı,

(vi) Malüliyet yardımı,

(vii) Emeklilik Yardımı,

yardımları yapılacaktır. Yine yardımlar "Sandık hükmi şahsiyetinin mali imkanları ölçüsünde her yıl, yıllık kesin hesap ve bütçe durumlarına bakılarak gerçekleştirilir. Yardımlara nasıl hak kazanılacağı, yardım miktarı, müracaat şekli, ibrazı gereken belgeler özel bir yönetmelikle tesbit olunur." (m.15).

Yeni statü incelendiği zaman büyük bölümünün sandığı teşkilatlanmasına dair olduğu görülmektedir. Sandığın "Üyelere Yapılacak Yardımlar" başlığını taşıyan 15. maddesi düzenleştini itibarı ile sandığın önemini azaltıcı bir niteliktedir. Çünkü düzenleme bu haliyle (i) Herşeyin daha sonra hazırlanacak yönetmeliklere bırakılması, (ii) yardım miktarlarının sandığın mali imkanları ile sınırlandırılması, yüzünden sandığın Sağlık ve Sosyal Yardım sandığı olma özelliğine gölge düşürücü niteliktedir.

Öte yandan yeni Statü m.40/1 da yer alan "Sandığın sosyal yardım amacıyla girişeceği faaliyetler ile açacağı tesisler, kanunda belirtilen esaslar dışına taşamaz." hükmünün sandığın yönetimindeki esnekliği ve serbestliği sınırlayıcı bir hüküm olduğu inancındayız.

m.40/2 deki düzenlemede sandığın alım satım gibi işlemlerinde "Türk ticaret kanunu'nda tedbirli ve basiretli tacir için öngörülen hükümler dikkate alınarak" hazırlanacak bir yönetmeliğe bağlı kılınması hükmü de dikkat çekicidir. Aslında elbette T.K.nun basiretli tacir gibi davranma hükmü bu sıfatı kazanması halinde herkes için geçerlidir. Burada ayrıca yer verilmiş olması son dönemde ortaya atılan yolsuzluk iddialarına bağlı bir tedbir niteliği taşımaktadır. Ancak bir vurgulama olması açısından önem taşır.

Sandığın gelirleri arasında ilk sırayı alan aidat miktarının tesbiti yetkisininin 7117 sayılı Kanun ile Temsilciler Kuruluna bırakılmış bulunması sandığın bugüne kadar gelişmemesinin da ana sebebi sayılmalıdır. Çünkü sandığın sosyal güvenlik fonksiyonunun bilincinde olmayan ve uzağı göremeyen ve de büyük çoğunluğu ilkokul öğretmenlerinden teşekkül eden bir temsilciler meclisi elbette çok cüzi sayılabilecek aidatlar tesbit edeceklerdir. Bu durumda da sandığın gelirleri az olacak ve dolayısı ile gelirleri ile ilişkindirilmiş bulunan yardımların miktarı da az tutulacaktır. Bu durum ise sandığa olan güvenin azalmasına yol açacaktır.

Sandık kanunu değiştirilerek aidat oranları hiç olmazsa %5 den az olmamak üzere bu kurula bırakılabilir ise daha faydalı olabilir kanaatini taşımaktayız.

C- Sandığın Teşkilat Yapısı

Kurumda çeşitli zamanlarda statü değişikliğine gidilerek yönetim yapısında değişiklikler yapılmıştır. 1978 ve 1985 tarihli Statüler 22. Mart 1995 tarih ve 2235 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan yeni "İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı Statüsü" ile yürürlükten kaldırılmış ve Sandığın teşkilat yapısı yeni baştan tanzim edilmiştir. buna göre sandığın teşkilat yapısı (i) Temsilciler Kurulu, (ii) Yönetim Kurulu, (iii) Denetleme Kurulu, (iv) Genel Müdürlük olmak üzere dört organdan oluşmaktadır. Yeni statü ile Genel Kurul kaldırılmış ayrıca organların kuruluşlarında da bir takım değişiklikler yapılmıştır.

a- Temsilciler Kurulu

Sandığın temsilciler kurulu üyelerin kendi aralarından seçeceği temsilcilerden oluşan kuruldur. Seçimlerde illerdeki üyelerin sayılarına göre seçim esası benimsenmiştir. Buna göre "Üye sayısı 2000'ekadar (2000 dahil) olan illerde 2;2000-5000'e kadar (5000 dahil) olan illerde 3; 5000 den fazla üyesi bulunan illerde 4 kişi hesabı ile Temsilciler kurulu seçimi yapılacaktır. Kurul üyeleri her 4 yılda bir yenilecektir. Temsilciler Kurulu olağan olarak 20 Ağustos-21 Eylül tarihleri arasında Ankara'da yılda bir kez toplanır. Kurula M.E.B. veya Müsteşarı, müsteşar yardımcısı veya yönetim kurulu başkanı başkanlık eder. Yeni Statü İlköğretim Genel Müdürlüğüne başkanlık hakkı veren hükmü kaldırmıştır. (Statü m.6). Kurulun M.E.Bakanının, üye tamsayısının salt çoğunluğunun yazılı talebi, yönetim kurulunun doğrudan talebi veya denetim kurulunun yönetim kurulundan

bu yöndeki talebine bağlı olarak çağrısı üzerine olağanüstü toplanması öngörülmüştür.

Temsilciler kurulunun görevleri (i) Yönetim kurulunun üyelerini seçmek, huzur haklarını tesbit etmek;

(ii) Sandığın yıllık bilançosu, kar ve zarar cetveli, çalışma raporu ile denetleme kurulu raporlarını incelemek, yönetim ve denetleme kurullarının raporlarını ibra etmek,

(iii) Yönetim kurulu tarafından sorulan konularda (sandığın mevcutlarının işletilmesi v.s.) karar vermek;

(iv) Denetleme kurulu asil ve yedek üyelerini seçmek,

(v) Sandık üyelerinden kesilecek aidat miktarını maaşlarıyla orantılı olarak tesbit etmek.

(vi) Mevcut işletmeler hakkında Bakanın görüşünü de alarak karar vermek.

(vii) Bir önceki yılın yıllık gelir/gider bütçesini incelemek ve tasdit etmek.

(viii) Ana statü değişiklikleri ile ilgili tekliflerin Bakana sunmak;

v.s. genel kurul görevleri arasında yer alan görevler sayılmıştır.

Burada en önemli husus Temsilciler Meclisinin bir anlamda sandığın en yetkili karar organı niteliğine kavuşmuş olmasıdır. Daha önceki Statü temsilciler kurulunu bir danışma organı olarak tanzim etmiştir.

c) Yönetim Kurulu

Sandığın Yönetim Kurulu'nun teşekkülü bu statü ile baştan değiştirilmiştir. Eskiden sandık yönetim kurulu genel kurul üyeleri arasından seçilir iken yeni statü de yönetim kurulunun teşekkülü aşağıdaki şekilde olacaktır.

(i) 3 üye (3 yedeği ile birlikte) temsilciler kurulu'na gizli oyla;

(ii) 1 üye (1 yedeği ile birlikte) M.E.Bakanının Merkez Teşkilatında fiilen çalışan personelden göstereceği 3 aday arasından temsilciler kurulu tarafından;

(iii) 3 üye (3 yedeği ile birlikte) M.E.Bakanı tarafından gösterilecek maliye, hukuk, işletme, bankacılık, sahalarında ihtisas sahibi, tecrübeli, yüksek öğrenimli 6 aday arasından Temsilciler Kurulu tarafından seçilir.

Dolayısı ile Yönetim Kurulu 7 asil 7 yedek üyeden oluşur. Görev süresi 2 yıldır. Yönetim Kurulu Başkanını ve Başkanvekilini kendi üyeleri arasından gizli oyla seçer. Toplantı yetersayısı 5 karar yetersayısı 4 dır.

Yönetim Kurulunun görevleri de sayılmıştır (m.9). Genel olarak bilinen yetkiler yanında konumuz açısından önem taşıyan (i) Temsilciler Kurulunun tavsiye kararı doğrultusunda yapılacak sosyal yardımları tesbit ve karara bağlamak, (ii) Genel müdürün teklifi ile ikraz fonunun miktarını tesbit etmek, (iii) Sandık Genel Müdürünün yetkilerini tesbit etmek gibi görevlerde sayılmıştır.

d) Denetleme Kurulu

Denetleme Kurulu 3 asil 3 yedek üyeden teşekkül etmektedir. Kurulun 1 asil 1 yedek üyesi Temsilciler Kurulu tarafından seçilir. Kurulun kalan 2 asil 2 yedek üyesi ise M.E.Bakanı tarafından gösterilecek maliye, hukuk, işletme, bankacılık, sahalarında ihtisas sahibi, tecrübeli, yüksek öğrenimli 4 aday arasından yine temsilciler kurulunca seçilir. Denetim Kurulu üyelerinin görev süresi 2 yıldır.

Denetim Kuruluna genel denetim yetkileri verilmiş ayrıca Yeminli Mali Müşavire denetim yaptırmak, Temsilciler Kurulunu olağanüstü toplantıya çağırması için Yönetim Kurulunu uyarmak, 3 aydan fazla olmak üzere sandık veznesini denetlemek görevleri de verilmiştir.

e) Genel Müdürlük

Sandık genel müdürü Yönetim Kurulunun toplantı yetersayısının oybirliği ile atanır (5 oyla). Genel müdürün işletme ekonomisi, maliye, hukuk, bankacılık ve muhasebe alanlarında ihtisas ve tecrübe sahibi olması ve memur olma niteliğine haiz olması şarttır. Genel Müdür sandığın olağan idari işlemlerini ve Yönetim Kurulu tarafından verilecek diğer işleri yapmak ve idare etmekle görevlidir (m.13).

f) Diğer Hükümler

Sandık yönetimi bakımından önem taşıyan diğer düzenlemeler de Statü ile yapılmıştır. Bunlar arasında sandığın idari ve mali işlemlerinin M.E.B. müfettişleri tarafından 2 yılda bir denetlenmesi önem taşımaktadır. Ayrıca Bakana bu denetimin Maliye Bakanlığı Müfettişlerince, Hesap Uzmanlarınca ve ticari işlemleri de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı müfettişlerine yaptırılabilmesi imkanı tanınmıştır.

Sandık aidatlarının ilgili saymanlıklarca üyelerin aylıklarından kesme ve sandık hesaplarına intikal ettirme yükümlülüğü de düzenlenmiştir.

Taksirli suçlar hariç olmak üzere aylıktan kesme cezası dışında disiplin cezası alanlar ile herne suretle olursa olsun hapis cezası alan üyelerin sandık organlarında ve seçim kurullarında görev almalarının yasaklanması da dikkatimizi çeken bir düzenlemedir (m.21).

4- Sandığın Mevcut Faaliyetleri :

Kurulduğu 1943 yılından bu tarafa faaliyetlerini sürdüren sandık maalesef bu kadar eski olan geçmiş ile uygun olmayan bir gelişme göstermiştir. Kamuoyunun ancak Sandık hakkında kamuoyuna intikal eden yolsuzluk suçlamaları ile gündemine giren ve bu yönü ile tanınmaya başlayan (ki bu üzüntü verici bir durumdur) Sandık kendi yönetimi tarafından hazırlanmış bulunan bir bürosürde²⁹ Sandığın 1992 yılına kadar olan gelişmelerini görmek mümkündür. Sandığın 1986 yılına kadar elde ettiği mal varlıkları :

- Ankara Kurtuluş Taşkent sokak'ta 1200 m arsa,
- Ankara Ulus Hisarparkı Caddesi Eski Berlin Otel,
- Gebze Defter Fabrikası,
- Bolu da kaplıcalar bölgesinde 5 dönüm arsa
- Burhaniye'de 23 dönüm arsa,
- Sakarya Karasu ilçesinde 9 dönüm arsa,

dan ibaret bir mal varlığı olmuştur.

1986 sonrasında sandık yeni atılımlara girmiş aidatlar %100-120 artırılırken sosyal yardım miktarları %700 artırılmıştır. Bu dönemde sosyal yardımlar yönetmeliğinde olmamasına rağmen Şehit yardımı ve organ nakli yardımları yapılmaya başlanmıştır.

1986-1992 döneminde Ankara Sincan'da 381 dönüm, İstanbul Pendik'te 6.030 dönüm, Didim-Akbük'te ise 478 dönüm arsa alımı, Kızılay Karanfil sokakta bina, Alanya mahmutlar'da Dinlenme Tesisi ve Didim Altinkum'da dinlenme tesisi alınmıştır. Sandık Kurtuluş'taki arsası üzerine

29. İlksan'ın Dünü ve Bugünü, İlksan Basın Yayın A.Ş. Ankara, (tarihiz, Muhtemelen 1993).

öğretmenevi ve Genel Müdürlük Binası olarak kullanmak üzere bir bina yaptırmıştır. Ayrıca yine bu dönem içinde Yozgat Malatya, Giresun ve Kahramanmaraş illerinde Öğretmen Pazarları için bina alımı yapmıştır.

Sandık daha önce açılan Ankara, Adana, Bitlis ve Zonguldak Pazarlarına ilaveten Erzurum, Trabzon, Giresun, Malatya Bursa, Sivas, Karadeniz-Eregli, Kahramanmaraş, Yozgat pazarlarını da üyelerinin hizmetine sokmuştur.

Sandık bu dönemde şirketleşmeye giderek;

- (i) İlksan Pazarları Ticaret A.Ş.;
- (ii) İlksan Özel Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sanayi Ticaret A.Ş.;
- (iii) İlksan İnşaat ve Ticaret A.Ş.;
- (iv) İlksan Basın-Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.;
- (v) İlksan Turizm İşletmeleri Yatırım Sanayi ve Ticaret A.Ş.;
- (vi) DE-HA İnşaat Yatırım Otelcilik Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş.;
- (vii) İlksan Yatırım Holding A.Ş.;

şirketlere sahip olmuştur. Ayrıca İlksan Öğretmen adı ile bir dergi çıkarılmaya başlanılmış, Otomobil kampanyaları düzenlenerek öğretmenlerin taksitle otomobil edinmelerine yardımcı olunmaya çalışılmıştır.

İlksan 1993 yılının sonunda önce Otomobil kampanyası daha sonra ise aldığı bir Arsa sebebi ile kamuoyuna ulaşan yolsuzluk yapıyor şeklinde şikayetlere muhatap olmuş ve mesele mahkemeye intikal etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLERİMİZ

Bu çalışmada ülkemizde öğretmenlerin sosyal güvenliği bakımından durumlarını ele aldık. Kamu görevlisi olarak çalışan öğretmenlerin bu alanda durumlarının nispeten iyi olduğu görülmektedir. İşçi statüsünde çalışanlar bakımından ise aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Burada öğretmenler SSK'lı sigortalıların karşı karşıya bulunduğu bütün meselelerle karşı karşıyadırlar. İşçilerin sosyal güvenliği için söylenebilecek herşey onlar için de geçerlidir.

Öğretmenlerin sosyal güvenliğinin desteklenmesi öğretmenlik mesleğinin saygınlığını ve dolayısı ile niteliklerini de geliştirecektir. Bu bakımdan yapılabilecek şey mevcut mecburi sosyal sigorta yanında munzam

sosyal sigorta kuruluşlarının geliştirilmesidir.

Öğretmenlerin tamamını kapsayan OYAK benzeri bir munzam sosyal sigorta kuruluşunun kurulması yapılabilecek en doğru şey olacaktır. Bu konudaki çalışmaların Bakanlıkta başlatılmıştır. Sosyal sigortalarda büyük sayılar kuralının ne kadar önemli olduğu bilinmektedir. Bu sebeple bu bütünlüğe kavuşmuş TÖYAK bir an önce kurulmalıdır.

TÖYAK çalışmaları MEYAK ve TÖBANK da yaşanan kötü tecrübeler dikkate alınmak suretiyle yürütülmelidir. Bu kuruluşların kaderine mutlaka üyelerin hakim olacağı, devletin yalnızca denetim fonksiyonunu yapabilecek kadar temsil edileceği bir teşkilat yapısı olmalıdır.

Eğitim alanında özel sektöre daha büyük insiyatif verilmesi yönünde politikalar ağırlık kazanmakta olması sebebiyle sosyal sigorta sistemimizin meselelerinin bir an önce çözülmesi ve buradaki yetersizliklerin ise munzam sosyal sigorta kuruluşlarını devreye sokarak, özel sigortayı sosyal güvenlik alanında teşvik ederek ve asgari sosyal güvenlik ihtiyaçlarını karşılamada sosyal yardım ve sosyal hizmet alt yapımızı bir sistem içinde düzenleyerek geliştirmeye ihtiyacımız bulunmaktadır.

Öğretmenlere yapılan yatırım istikbale yapılmış en faydalı yatırım sayılır. Meseleye bu perspektiften bakılmasında büyük fayda vardır.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- AKAD, Mehmet : Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı, Kazancı Yayınları, İstanbul 1992.
- ATAY, Hüseyin: Osmanlılarda yüksek Din Eğitimi-Medrese Programları-İcazetnameler-İslahat Hareketleri, Dergah Yayınları, İstanbul 1983.
- BİLGE, Mustafa : İlk Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1984.
- BOZER, Ali : Türk Hukukunda Sosyal Sigortalara Genel bir Bakış, Ankara 1963.
- ERSAN, Gürbüz : Bağ-Kur Uygulaması, İşletmelerde İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, İşgücü Yönetimi C.4., Kitap 2., Kazancı Hukuk Yayınları İstanbul 1985.

- GÜZEL, Ali - OKUR, Ali Rıza : Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul 1992.
- İNAN, M. Rauf: "Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği" Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Devlet Kitapları İstanbul 1983.
- KAPANİ, Münci : Kamu Hürriyetleri, 6. Baskı, Ankara 1981.
- KARAYALÇIN, Yaşar: Risk - Sigorta - Risk Yönetimi, Özel Sigorta Hukukuna Giriş, Olgaç Matbaası, Ankara 1984.
- KOÇER, Hasan Ali : "İlkokul öğretmenlerinin Yetiştirilmesi (1923-1980)", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Devlet Kitapları, İstanbul 1983.
- SÖZER, Ali Nazım : Türkiye'de Sosyal Hukuk, Kamu-İş Yayını, Ankara 1994.
- TUNÇOMAĞ, Kenan : "Sosyal Güvenlik Hukuku Bakımından Elli Yıllık Gelişme "Basisen : Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Elli Yılı. İstanbul 1988., s. 159-186.
- TUNCAY, A.Can: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, İstanbul 1994
- UL AŞ, Işıl : Uygulamalı Sigorta Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 1992.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı : Osmanlı Devletinin İlimi Teşkilatı, TTK Yayını., Ankara 1984.
- YAZGAN, Turan : Sosyal Sigorta, İstanbul 1977.
- YAZGAN, Turan : Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri, İstanbul 1981.